

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક
મે ૨૦૦૦

૫

કિશોર રાવળ

Kishor Raval

7901 Henry Ave G109
Philadelphia PA 19128
kishor@markis.com
(215) 482 0924

From www.kesuda.com

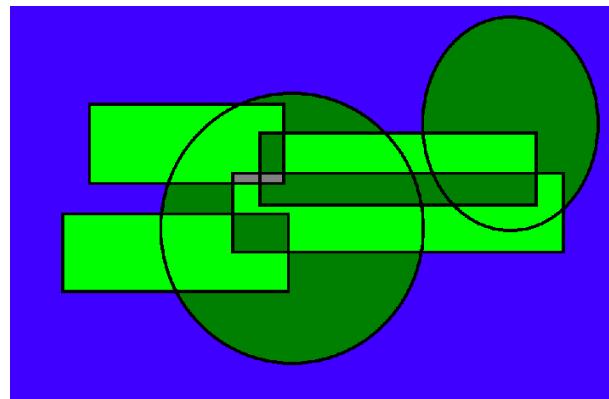
દેવના દીધેલ છો
કિશોર રાવળ

પ્રેરણા: ઓન્ટ્રી લોરેનના "લ મટેન" પરથી

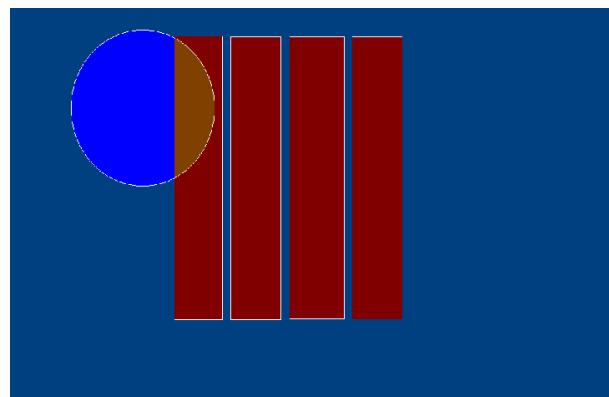

પતંગિયાં

મીના ભણ

કેલી એક
આદિલ મન્સૂરી

કેલી બે
આદિલ મન્સૂરી

પ્રયત્નો કરે છે ગની દહીવાલા

જખમના અધર પર દીકું સિમત આણું મહોબ્બત મજાના પ્રયત્નો કરે છે,
હદ્યમાં હવે દઈ પણ દુઃખ વિસારી વધુ જીવવાના પ્રત્નો કરે છે.

ખરી પડતાં આસુંને પાલવ પ્રસારી કોઈ જીલવાના પ્રયત્નો કરે છે;
પ્રણયની પ્રણાલીનું આજે થશે શું? રૂદ્ધ રીજવાના પ્રયત્નો કરે છે!

થયો છું સદા એની પાછળ ફના હું, હવે એ થવાના પ્રયત્નો કરે છે,
ન જાણે હદ્યને આજ થયું છે શું? કે જેંપી જવાના પ્રયત્ન કરે છે.

જીવન જાણે રાધાની મટકી સરું છે, અને ભાગ્ય છે દૃષ્ણાની કાંકડી સમ,
રસીલી રમત છે: કોઈ સાચવે છે, કોઈ ભાંગવાના પ્રયત્નો કરે છે!

છે એવું વહન ઊમાઓનું હદ્યમાં, છે એવું શમન ઊમાઓનું હદ્યમાં,
સદા જાણે સાગર ઉગારી રહ્યો છે, નદી દૂબવાના પ્રયત્નો કરે છે!

જૂઠી આશનાં જાંઝવાને સહારે વટાવી ગયા રણ અમે જિંદગીનું,
તરસ જાણે તૃપ્તિના વાધા સજને સ્વાભાવિકપ્રણાના પ્રયત્નો કરે છે.

દિમાગોની દુનિયા પ્રકાશી રહી છે, ઇતાં દીપ દિલના નથી ઓલવાતા,
'ગની', કોઈને એ ઉધાપણ ન લાગે પણ, પરંતુ દીવાના પ્રયત્નો કરે છે.

માનવીની જેમ એ હસતું નથી, રડતું નથી,
સ્થિતપ્રણ છે: મુનિની જેમ, એ ચણતું નથી.

સ્કીન પર દેખાય છે એ ડિસ્ક પર ચોક્કસ હશે,
મન અને ચહેરા અલગ હો એમ અહીં બનતું નથી.

હાઈ ડિસ્કથી ફ્લોપીમાં કોપી થયાં છે બે જણા,
સ્પેસ ઓછા છે ઇતાં એકાંત અણગમતું નથી.

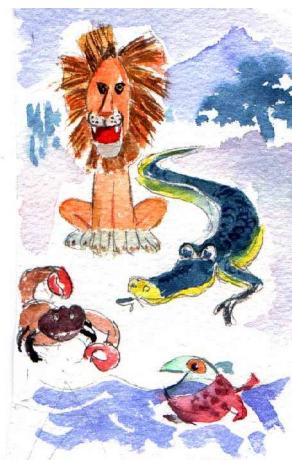
એક અંગત ફાઈલ નામે 'પ્રેમ' ખોવાઈ ગઈ,

કેટલું શોઘું પગેલું, ક્યાંય પણ જડતું નથી.

કેટલા સંબંધ ડી-કોર્ટિંગ કર્યા છે તે છતાં
બાદ કરતાં સ્વાર્થને બીજું કશું મળતું નથી.

જે દિવસથી છોકરી આવી છે ઓપરેટર બની,
એક ટસ જોયા કરે છે કામ કંઈ કરતું નથી.

ટેરવાં કી-બોર્ડ પર વીભરાઈને રડતાં રહ્યાં,
જિંદગીમાં ફીડ કરવા જેવું કંઈ બનતું નથી.

મારી જન્મકુંડળી

વિરાફ કાપડિયા

મારી જન્મકુંડળી જનમથી જોઈ રહેલા ધૂરંધર જ્યોતિભીને
આણઉકેલ અચંબામાં અસ્વસ્થ છોડીને હું આજનું ધૂમું છું.
કુંડળામાં પોલી કાંચળી છોડી સર્પ આગળ ને આગળ સરી ગયો છે;
મારો જન્મ કોઈ એક રાશિમાં ક્યાં થયો છે?

મારામાં એક સિંહ છે--

લોહિયાળ લાળ, વિકરાળ,
દંતોમાં, નખોમાં ખૂનખાર નોખ નાખીને ફરતો,
યાળથી હું કાળને પંપાળતો.

મારામાં એક મગર છે--

આદિકાળના આદિમ દરવાજથી છૂટેલો,
યુગ્યુગાંતરના સૂર્યથી બરડો મારો બરડ છે.
મુખે મૂક્યું ભૂખનું દંતાવાળું યંત્ર,
પેટે પૂરું નગર છે.

મારામાં એક વીંછી છે--

પ્રલયથી ઉગર્યો હું અબનૂસના પાન ઉપર,
રેતીની ખાણ ઉપર ઉત્કમજાના અંકોડા
ખોદીને ખંખોળતી મેં રેખાઓ ખેંચી છે,

સૂચિના દસ્તાવેજ મારી આઈ બગલોમાં
અને એક ઊથી ધજા સ્વરક્ષાની પીઠ
લઈને હું ફરું છું,
ડરું છું, કદી ઉખ ભરું છું.

મારામાં એક મીન છે--
જળ હતું, જમીન નહોતી ત્યારથી હું તરું છું,
ઉનાં ઉનાં પાણીઓના પરીઓના દેશમાં આંટાફેરા કરું છું,
જળસ્ત્રીના સ્નાનાગારે અભિસરું છું,
ગાલ પર છે સુરખી જેના મુક્કાફલની,
વાળ જેના સાગરની સોનેરી શેવાળ છે.

મારામાં એક કર્ક છે--
ખાનગી ખડકોમાં ખોવાઈ રહેતો,
સ્વેચ્છાના કોટલામાં ગરક છે,
નાની મારી મીટમાં ઉગુગણો પર ઉક્યનનાં ઉડાં મંડાણ છે.

મારામાં એક વૃષભ છે, મેષ છે.
કેટકેટલા બીજા પણ પરિવેશ છે--
મારામાં એક દરિયો છે, મારામાં એક જંગલ છે,
મારામાં છે પર્વતો, છે મારામાં રેગિસ્તાન,
વાજિંત્ર વગાડતો હું વિશ્વનો જલથલ ભમતો વણજારો છું.

કુંડળામાં પોતી કાંચળી છોડી સરપ આગળ સરી ગયો છે,
મારો જન્મ કોઈ એક રાશિમાં ક્યાં થયો છે?

તહી..
શાસના સ્પર્શે
પુધાંઉ અંધકારમંહી
ઉડાણે
સળવળતી સ્મૃતિ કષસતી,
ગોક્ષિયું કરી કરી સમયના દર્પણે
બેચેન બનાવે.
કળ વળે

થોડાં કાવ્યો

શોભા શાહ

('લીલો રંગ' માંથી)

ક્યાં સુધી

ત્યાં સુધી
ન કોઈએ એને હસતી જોઈ
કે ન કોઈએ એને રોતી જોઈ
જ્યાં સુધી
કોઈએ એની કવિતા જોઈ

ખરું

કાવ્યની જેમ કહેવાય તો જ
ખરું કાવ્ય કહેવાય, ખરું ને?
ગીત જો ગુંજાય તો જ
ખરું ગીત ગણાય, ખરું ને?
લાગણીથી જીવાય તે જ
ખરું જીયું જીણાય, ખરું ને?

મળી જાય

એક એવું હાર્ય હસાઈ જાય
સુધનનેય હસવાનું મળી જાય
એક એવું જીવન જીવાઈ જાય
મરણનેય જીવવાનું મળી જાય

યાદો

બિસ્મિલ મન્સૂરી

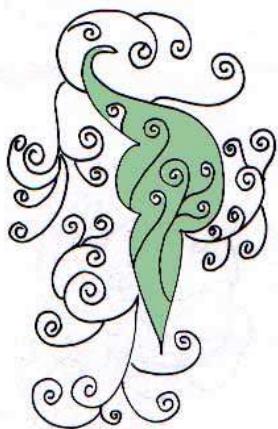
(મારો ભમરો: બિસ્મિલ મન્સૂરી તેમના વર આદિલ
સાથે કોઈ મુશાયરામાં ગયા હતાં. ત્યાં બસો બસો
કવિતાઓ લખી છે તેવો દાવો કરનારાઓએ બે ચાર કવિતાઓ રજૂ કરી
અને બિસ્મિલ કહે કે "આટલી ખરાબ કવિતાઓ તો હું પણ લખી શકું."
આદિલે તેમને પ્રોત્સાહન આપ્યું અને બિસ્મિલ કવિતાઓ લખવા માંડ્યા.
આ સાથે એક રજૂ કરું છું. ઘડિક બેચેન તો કરાવે પણ 'ક્યારે કળ વળે' ત
'હું તો મનમાં ન જ થાય!')

જિર્ઝ ક્ષિર્ઝ યાદોનાં શબ...

ખાલે લટકાવી
ભટકું
અહીં

(શોભા શાહે આભારદર્શન આપ્યું છે તે તો વાંચો. એમાં પણ કેટલી કવિતા છે!)

"લીલો રંગ" લાગવામાં સૌનો સાથ છે; પવન વાય છે ને શાસ ચાલે છે, ઝરણ વહે છે ને સૂર સંભળાય છે, સતત ઊભા રહેલા પર્વતો થાક ઉતારે છે, ધોઘનો ખળખળાટ પરમ શાંતિનો અનુભવ કરાવે છે, દૂર દૂર ચમકતા તારા નજીકતા લાવે છે, દરિયો રણ પર વહાલ છલકાવે છે, મૂક પ્રાણીઓ બોલવાની પ્રેરણા આપે છે, ઊડતાં પંખીઓ ઊભા રહેવાનું શીખવાડે છે.

પ્રિયજનો પ્રાણ જેવા ઘારા છે, સ્નેહીજનો સૌભાગ્ય છે, મિત્રો મોંધા છે, માનવીઓ મહેમાન છે, ને અંતરથી કશું દૂર નથી.

જગતનું કારણ તો નથી શોધાયું, જીવવાનું કારણ મળ્યું છે.

લીલો રંગ ઊડાઈ એનાથી ભીજવ્યા બદલ સૌનો ખૂબ ખૂબ પ્રેમ સાથે નમ - આભાર માનું છું.

શોભા

શું છે E-બદું?

કોકિલા રાવળ

E-પત્ર

પોસ્ટ ઓફિસના ડબલા ગુલ!

E-કોમર્સ

શોપિંગ સેન્ટરના ડબલા ગુલ!

E-પત્રમાં

કું શોધું

પાના વચ્ચે સુકાયેલું ગુલ...

પ્રયત્ન કરું છું.

દરિવદન કાપડિયા

બેઠો લઈ મુજ કર વિષે

કાગળ અને પેન લઈ

લખવા કવિતા તારા વિષે,

પરંતુ એ પેન બિચારી

ગઈ ગૂચવાઈ કાગળ વચ્ચે,

નયનોની જાકળ વચ્ચે,

હિમાલયના શિખરો વચ્ચે,

ઘોર ઘૂઘવતા સાગર વચ્ચે,

સુક્કા ભઠ અરાણ્ય વચ્ચે,

ઘોમ ઘીકતા બપોર વચ્ચે,

શ્રાવણનાં સરવરિયાં વચ્ચે,

લીલાછમ જેતરો વચ્ચે,

મેઘ અને ચાતકની વચ્ચે,

ચાંદ અને ચકોરી વચ્ચે,

મારી અને તારી વચ્ચે.

પેન મારી અધીરી થાય છે

વિચારો આવી ઊરી જાય છે

તો ય વૈર્ય ધરીને આજે તો
તારા પર કવિતા લખવા
પ્રયત્ન કરું છું, બસ
વારંવાર થત્ન કરું છું.

સફળ થઈશ તો ટીક
નહીં તો હરિ, હરિ!

તત્વ સાંપડી ગયું,

આ ઈતવારની રજા

(મારો મમરો: દુનિયા સર્જ, કોઈ રવિવારે આડે પડને થયું તો કોઈને દુનિયાનો ભેદ રવિવારે સમજાયો. રવિવારનું મૂલ્ય લેખીએ તેટલું ઓછું!)

રવિવારની સવારે કનક રાવળ

શું કરું, શું નહિ?
એ જ મોટી દ્વિધા!

જવું હું, મરું હું?
એ જ મોટી દ્વિધા!

જવનમાં સજા,
મરણમાં મજા?
મરણમાં સજા, જવનમાં મજા?
એ જ મોટી દ્વિધા!

અનીતા દોહરાવે
રણમાં રહો, કર્મ કરતા રહો.

ગુરુ સમજાવે
મનમાં વસો, મનમાં વહો
સંસારમાં રહો, બનો ના સંસારના.

શૂન્યતાની પાર ના મજા,
ના સજા
દેત અદ્વિતીને અલવિદા,
અલવિદા!

ચલતી કો ગાડી કહે
કોકિલા રાવળ
કિશોર રાવળ

(મારો મમરો: કોકિલાએ દાળ બનાવી અને મેં વધાર કર્યો. આગ્રહ હતો કે મારું નામ મૂકું એટલે મૂક્યું...)

તથ્યાંને ભજ્યાં કહે,
તર કરે તે અતાર બને
વડીને કહે માવડી
જબરીને અબળા કહે

બિલ્લી વગરની છબિલી હોય
કામ કરતો નોકર થાય
રંગીને નારંગી કહી
કણ જેવાને માકણ કહે

સ્ત્રીને કહે અસ્ત્રી અને
નાખુદાને ખુદા કહે
Internetમાં અભિજા મટી
E-literate હું બની

ખોબે ખોબે રડે કબિરો
ખમ્મા એને ઘણી

બે મુક્તકો રણધીર નાયક બેતાર વીજાનાં તારો

સિતારના તાર વાગી ચૂક્યા છે
અંતરના તાર તૂટી ચૂક્યા છે
જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું છે
હદયથી તે સહન થઈ ગયું છે

અંતરો કે સ્થાઈ?

ઘડકનો અંતરની જીલવા કોઈ અંતર જોઈએ
અશ્વ વહેણો હોય ત્યારે કોઈ હાજર જોઈએ
જાણી જોઈને તુજથી થોડો દૂર બેઠો છું, પ્રભુ

પ્રાર્થનામાં પાયે પડવા થોડું અંતર જોઈએ.

માફ કરું છું
પ્રવીષા વાધાણી

સીધે રસ્તે ચાલતો હતો ત્યાં એક કેડીએ ઈશારો કર્યો
મંજીલ મને માફ કરી દે, તારા સુધી ના પહોંચ્યો

તારી સર્જેટી મોહ માયામાં આખી જંદગી આળોટો રહ્યો
ઈશ્વર મને માફ કરી દે, હું તને ભજ ન શક્યો.

રામના નામની માળા વેચી દામ બનાવવાનો નુસબો કર્યો
સંતો મને માફ કરી ધો, મેં ઉપદેશનો ઉપયોગ ન કર્યો.

જે જયાં જે રીતે મળતું હતું તે ત્યાં તે રીતે મેળવતો રહ્યો.
સમાજ મને માફ કરી દે મેં રીશતનો વિરોધ ન કર્યો.

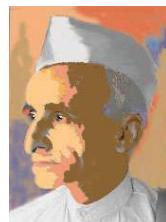
ગુજરાતીની સભામાં અંગ્રેજીનો ઉંકો વાગ્યો
માતૃભાષા મને માફ કરી દે, સાંભળને હું ચૂપ રહ્યો.

ગુજરાતીને ગુજરાતી શીખવવાનો મનોરથ કીધો
પ્રવીષા તને માફ કરું છું, તે તો ઊંઘ વેચીને ઉજાગરો લીધો.

હાઈકુ? કાય કુ?

જણેજણમાં કવિઓ ધૂપાયેલા હોય છે. છંદો, પ્રાસ, ચોક્કસ નિયમો
બનાવી એ સ્કુરણા રૂધી થોડી અકળામળ કરે છે અને કવિઓને કુંઠિત કરે
છે. મુક્તકો, ગજલ એ જરૂરીયાતો ઓછી કરી એક સીધું સરળ લથિયાર
અર્પે છે. હાઈકુ એથીમાંથી પણ થોડા છોડાં કાઢી શિદ્ધ કવિઓને માટે એક
શિદ્ધ અલંકાર આપે છે. અને કવિતાનું હાઈ આંદબર વગર નિહાળવા,
માણાવા દે છે. મગજમાં વિચાર આવ્યો, જડપીને હાઈકુમાં મઢી લો.
છંદ-પ્રાસ પછી શીખી બીજા સ્વરૂપોમાં કવિતાઓ લખાશે પણ તમારી
સર્જનાને અત્યારે રોકવાનું કોઈ કારણ નથી.

કલાગુરુ નરેન્દ્ર પંડ્યા

રવિ રાવળ
ગુજરાત કલાગુરુ
કવિ ચિત્રના

ગાજલ
કિશોર રાવળ

હૈયું ભરાય,
દર્દની નાડ મળે,
ગાજલ બને!

ચોમાસું

કિશોર રાવળ

કાળી ડિબાંગ
રાત ચિરાઈ જાય
વીજ જબૂકે

બે હાઈકુ

ચિરાગ જાડી

૧.
કબર ઘર,
છે અમારું, ન પૂજો
પૂજો જનને.
૨.
વગાડો ઢોલ
(ઉધે છે અહિ ભોટ)
આગે, હે જગા.

યુદ્ધ વિરમતાં

કિશોર રાવળ (એક ઉર્દૂ લઘુકાવ્ય પરથી)

કાટેલી તોપ,
નાળમાં એક નાનો
પંખીનો માળો.

ગોકળગાય

કિશોર રાવળ

ક્યારે પગે
અટવાણી અલી, તું
ગોકળગાય?

તાજો રંગ!

કિશોર રાવળ

લીલો બાંકડો
લીલો દેડકો, તાજાં
કેણે રંગ્યા?

ગુજરાતી

ભાષા શુદ્ધિ
કિશોર રાવળ

ગઈ કાલે રાતે કોઈને ત્યાં જમવા ગયાં હતાં અને ખાંધા પછીનું ડહાપણ ચર્ચાઈ રહ્યું હતું. "મને બીક જ હતી કે એને ઘરે દર વખતની જેમ ખાવાનું સાવ મોળું ફક હશે અને નીકળું એવુંજ."

બાજુમાં રમતો સાત વર્ષનો બિપિન બોલી ઉદ્ધ્યો, "mom, you can't use that word!"

"What word?"

"That F-word you just used!"

અને મને એક બતી થઈ ગઈ. "ત્યાં ખાવાનું સાવ મોળું ફક હતું" એમ તમારા બાની હાજરીમાં પણ કહી શકાય, પણ પાંચમો શબ્દ

પહેલો મૂકી બોલતાં પહેલાં ચારે બાજુ જોઈને, વિચારીને જ બોલાય
(-અને એમ પણ બોલવાની જરૂર પણ નથી.)

બીજા શબ્દોની ખોજ કરી અને ઉદાહરણો સાંપ્રદ્યા. દા.ત.-
"ઓહ, ગોડ, આમ બાગકામ ન થાય, કોદાળીથી ક્યારો ગોડ,
બરોબર ગોડ!"

"કોટ પહેલીને કોટમાં આજે મોટામાઈ જર જાય."

"લીડા ફિળિયામાથી કૂતરાનાં લીડા સાફ કરતી હતી."

"આજે મને એવી વીશ છે કે આ વીશ તારીખ પહેલાં પેલો ચેક
આવી જાય."

"લડાઈમાં પેલા જર્મનો ખાનગી સંદેશા માટે જે કોડ વાપરતા
હતા તેને ભેદવાના પેલા અંગેજ ટૂરિંગને કોડ હતા."

"યું ફૂલ, ફૂલ પૂરા ખીલે તે પહેલા ચુંટી લીધા?"

"મારી નવી નકોર બાબી ડેલ આ પાણી ભરેલી ડેલમાં કોણે
ભીની કરી?"

"જુમ શરાબી જુમ..." "જુમ આઉટ!"

"બસ, પછી એમે બેસી ગયા બસમાં."

થાકી ગયા ને? મનમાં કહેશો કે આમ ગાહું ક્યાં ગબડાવે જાય
છ. એટલે આજ વાત કરું.

આમાં દીવા જેટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે શબ્દોમાં પોતાનામાં કોઈ
મૂળભૂત અર્થ નથી. આપણે જે અર્થ તેને આપીએ તે અપાય. વકીલોનાં
લખેલા ખરડાઓ જોયાં છે? તેમાં લખે કે "બાબુલાલ પ્રીતમદાસ
ભાથશાખા, ભાવનગરના નિવાસી જેને આ કરારમાં વાઈ
કહેવામાં અભ્યા છે..." એમ કહી તમે 'વાઈ' નું પાટિયું એક વ્યક્તિની પર
કમચ્યલાઉ ચોટાડો છો. પછી તેમાં 'રે વાઈ કે પંચમ' એમ ચર્ચા ન થઈ
શકે. આ કરાર તે વ્યાખ્યાની સીમા બાંધે છે.

જૂની એક જોક છે."બાપા, ગવેદાને ગવેડો કેમ કહે છે?" "ગગા,
ઈ ગવેડો છે માટે." પણ એનો સાચો જવાબ તો એ છે કે 'તેને ગવેડો
કહેવાનો સૌઓ નિર્ણય લીધો માટે.' કોઈ દેશમાં તેને 'એસ' કહે છે, કોઈ
દેશમાં 'ડોકી' કહે છે. એક જ પ્રાણીની આપેલી જૂદી વ્યાખ્યા!

તમે કહેશો કે અવાજ ઉપરથી સર્જિતા શબ્દો તો બધે સરખાને!
દા.ત. બિલાડીનું ખાંડા અંગ્રેજમાં મિઅાઉ જ રહે છે ને? તો
પછી ભારતનાં કૂતરા 'ભસ ભસ' ભસે અને અમેરિકાના કૂતરા 'બાઉ
વાઉ' ભસે, ભારતની ગાડીનું એંજિન 'દુક દુક' બોલે અને ઈંગ્લેઝમાં
'ચું ચુ' બોલે એમ કેમ?

કહેવાની મતલબ એ કે બધા શબ્દો માણસોએ આપેલી
વસ્તુઓ, કિયાઓ, પ્રાણીઓ કે લોકોને અર્પેલી વ્યાખ્યા જ છે. એક જ
ભાષામાં પણ કમચ્યલાઉ વ્યાખ્યા બદલી શકાય છે. "આ પ્રધાન સાહેબ
શાંખ છે" તેમાં શાંખની વ્યાખ્યા કેવો સચોટ રંગ લે છે? અને કોઈ શબ્દ
પોતે પવિત્ર નથી, ગૂઢ નથી. અર્થ કે વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ ન કરી હોય ત્યારે ગૂઢ
બને છે. ચર્ચા થાય ત્યારે આગળ આપેલી વ્યાખ્યા સાથે તેમાંથી નિપઞ્ચલો,
ઉદ્ભવેલો શબ્દ ઉચિત રીતે વપરાયો છે તે જોવું બરોબર, પણ મૂળ
શબ્દોનાં અર્થો માનવસર્જિત છે એ ન ભૂલવું. વ્યાખ્યા એ લાંબી લાંબી
વસ્તુને ટુંકમાં કહેવાનો ડિમિયો છે અને તેમાં ભરવો હોય તેટલો અર્થ
ભરાય. 'રોમ' શબ્દમાં ઇટાલીનું આખું પાટનગર આવે અને 'ઓમ'માં
મૂંજવણ થાય તેવો મહિમા મને દેખાય છે.

રામાયણ, મહાભારત, ગીતા કે બાઈબલ લખતી વખતે
લખનારને કલ્યાણ હોત કે તેમના લખેલા શબ્દોનો સાર કાઢતાં પંડિતો
ગોથાં ખાશે તો કાંતો તેમણે લખવાનું માંડી વાયું હોત અથવા કોઈ સારા
વકિલને રોકી ડ્રાઇટ બનાવ્યો હોત. જૂબોને એક સાહુ વાક્ય 'મૂકું કરોતિ
વાચાલ' ના બે તદ્દન વિરુદ્ધ અર્થો નીકળી શકે છે ને? અનું
કારણ ભાષાની ઊંઘાપ છે કે "ભલે ને મારા બેટા ગોથા ખાય" તેવી
વિનોદવૃત્તિ તે આજે કેમ કરીને કળી શકાય?

અને તેથી નવા શબ્દો, નવી જોડણી યોજવા સામે કોઈને
વિરોધ ન હોવો જોઈએ. ભાષા જીવન અનુકૂળ કરવા માટે છે. શેત ન
ફાયું એટલે સફેદ કર્યું, ફાર્સ્ટ જીબે ન ચેયે એટલે ફારસ કરી નાયું, બેબી
શબ્દ નારી જીતિનો લાગ્યો એટલે બાબો શબ્દ યોજ્યો, કેમેરાનું રૂપ
બહુવચ્ચન જેવું લાગે છે એટલે કેમેરો થઈ ગયો, સિનેમા સીનેમો અને ડ
મામા ડ્રામો થયાં, ટિકિટ અને સ્ટેપ માટે બે શબ્દોની જરૂર ન લાગ્યો, એટલે
બજે માટે ટિકિટ જ રાખ્યો, ડેલિકોએટર બહુજ અધરો શબ્દ લાગતાં
અદ્વરી બની ગયું, માસ્ટર જેવો દ્વિઅર્થી શબ્દ એ શેઠ અને શિક્ષકમાં
ગોટાળા કરાવે એટલે માસ્ટર શબ્દ રચી નાય્યો, સ્મરણ જેવો શબ્દ
ભજનમાં સુમિરન બને છે તો પણ કેવો મીઠો લાગે છે, સંસ્કૃતમાં ભલેને
સવિતા પુષ્ટિંગ હોય, આપણાને છોકરીના નામ જેવું લાયું એટલે
સવિતાને ધરાર સ્ત્રીલિંગ આપી દીધું અને અસંખ્ય છોકરીઓના નામ
સવિતા થઈ ગયાં.

અને હર પગલે નવા શબ્દો રચવાની જરૂર નથી. સંસ્કૃતમાંથી
ક્રિલાષ શબ્દ-રચનાઓ લોકોને માથે ઢોકી બેસાડવા કરતાં જરા બેશરમ થ
ઈને આપણા વડવાઓની જેમ બીજી ભાષાઓમાંથી શબ્દો તફ્ફાવવાની ત
"યારી રાખવી જોઈએ એટલું જ નહીં પણ ઉત્સાહ રાખવો જોઈએ. પંડિતોને
આમાંથી દૂર રાખીએ તેટલું સારું. હું જ્યારે જ્યારે ટાઈ પહેલં હું ત્યારે
મને પેલા હો. રધુવીરની કંઠલંગોટ યાદ આવે છે અને મને ગભરામણ થઈ
આવે છે. પંડિતો પરસ્પર આનંદ માટે જે કરતા હોય તે કરે પણ કૃપા
કરીને તેમને આમાં માંથું ન મારવા દેવું જોઈએ.

આજથી પચાસ સો વર્ષ પહેલાંનું ગુજરાતી આજે વાંચવું અધરું પડે અને
આજથી સો વર્ષ પછી પુનર્જન્મમાં માનનારા સ્મૃતિ અકબંધ રાખીને
જન્મે તો તેને તે વખતનું ગુજરાતી વાણસંકર લાગશે જ. તો ભલે લાગે.

આજે ખોટી ચર્ચાઓ મૂકી ભાષા વહેતી હોય તેમ વહેવા
દઈએ તો સારું. રસ પડે તેવી વાતો ગુજરાતીમાં કરીશું તો ગુજરાતી
આગળ વિકસશે અને નહિ તો લેટિન, સંસ્કૃત કે એસ્પેરેટોના પાંજરે
પૂરાશે.

મારો મમરો
કિશોર રાવળ

મારું અમેરિકું

હું ભારતમાં જ બેઠા બેઠા અમેરિકાના પ્રેમમાં પડેલો. પણ તે વખતે મારું અમેરિકા એટલે વોલ્ટ ડિઝની, રીડસ ડાઇજેસ્ટ, પેપરબેક બુક્સ અને સિનેમાની દુનિયા પૂરતું જ મર્યાદિત હતું. મારો એક મિત્ર કિરીટ પરીખ અમેરિકા ભણી, ત્યાં થોડો વખત કામ કરી ભારતમાં આવેલો. એ પણ અમેરિકા પર મંત્રમુગ્ધ હતો. મેં પૂછ્યું કે અમેરિકા બીજા દેશોની સરખામણીમાં જૂદો જ તરી આવે એવો તેમાં શું ફેર છે.

એક પળ વિચાર કરી તેણે જવાબ આપ્યો. "જો! એલિવેટરની -લિફ્ટની લાઈનમાં જરૂર અને ડેરી ઉભા છે. જરૂર આગળ અને તેની પાછળ હેરી. જરૂર હેરીની કંપનીમાં જુદુ કાઢનાર-ઝેનિટર- છે. ન જરૂર આંદોલન ખસીને હેરીને પહેલો જવા દે ન હેરીને એ જરા પણ ખટકે. બસે જણા એક બીજાને જરૂર અને હેરી કલી બોલાવતા હોય, એક બીજાના કુટુંબના ખબરોની આપલે કરતા હોય, આગલા શની-રવિમાં રમાયેલ ફુટબોલની રમતની છણાવટ કરતાં હોય અને બાજુમાંથી કોઈ રૂપાળી છોકરી જતી હોય તેને જોવાનો આનંદ પણ બે દોસ્તોની જેમ હસીને માણસતા હોય. જરૂર ના ખબર હોય કે પોતાને વર્ષ સાતેક હજારનો પગાર છે અને હેરીનો પગાર દસથી બાર ગણો હશે- આ બીજા કોઈ દેશમાં ન બને."

૧૯૮૦ની એક બીજી વાત છે. મારા એક કલાકાર દોસ્ત જ્યોતિ ભંડને કેનેરી એરપોર્ટ પર એરાઈડિયાની ઓફિસ માટે મોટું દિવાલ ચિત્ર કરવાનું કામ મળ્યું હતું. નાની નાની રંગીન કાચની કપગીઓને ભીત પર ચોટાડીને બનાવવાનું કામ અર્ધે પહોંચ્યું હતું. એક નમણી, હિંસી છોકરી ત્યાંથી પસાર થઈ. દિવાલ પરની અર્ધી જ બનેલી આકૃતિ જોઈ તે ખૂબ જ પ્રસન્ન થઈ. પૂછ પરછ કરી તપાસ કરીને ત્યાં ઉભેલા જ્યોતિનું સર્જન છે તે ખબર પડી. પાસે આવી, હસીને પૂછ્યું, "તમે આ ડિઝાઇન કરી છો?" જ્યોતિએ હા પડી એટલે પેલી છોકરીએ ગળા ફરતાં હાથ પરોવી બહુ જ ઉમળકાથી હોઠ પર એક ચુંબન કરી પોતાની પ્રશંસા વક્ત કરી-અને ચાલી ગઈ.

મારો એક બીજો મિત્ર ઘંધા માટે ન્યૂયોર્ક આવેલો. તે વખતે ભારતથી આવવનારાઓને તોલેરની બહુ જ તંગી હતી. બીતાં બીતાં વાપરે અને છેલ્લે એરપોર્ટ ઉપર ગજવાનું ખાલી કરી, તોલેર પાછા લાવવાને બદલે જે કંઈ ખરીદી શકાય તે ખરીદી લે. એમ એ એક સ્ટોરમાં છેલ્લી ખરીદી માટે ઘૂસ્યો. પૈસા ઓછા અને આ લેવું કે તે તેનું મંથન થે બેઠેલી સતતેક વર્ષની છોકરીએ જોયું. "કંઈ મદદ કરી શકું?" તેણે હસીને પૂછ્યું. "હું વિચાર કરું છું કે મારી પત્ની માટે એક અતાર લઈ જવું કે પછી મારા ફાધર માટે આ એક રેઝર લઈ જવો. બસે બની શકે તેવું નથી." પેલી કહે કે, "હું સૂચન કરણું? તમારી જગાએ હું હોઉં તો ફાધર માટે અસ્ત્રો જ લઈ જઉં." મારા મિત્રને આશ્રય થયું અને કારણ પૂછ્યું. "તમે તો ફરી ફરી આવી શકશો અને પત્ની માટે લઈ જઈ શકશો. પોતાના ફાધર માટે કંઈ કરવા માટે સમય ટૂંકો ને ટૂંકો થતો જાય છે..." અમેરિકન ટીનએજર તરફથી મારા દોસ્તે આ સમજણ નહોતી ધારી.

મને જ્યારે થયું કે અમેરિકા તો જવું જ જોઈએ ત્યારે હું ૪૫ વર્ષની ઉભ્મરે પહોંચેલો. મનમાં એક બાજુ ઉત્સાહ હતો પણ સાથે ભારોભાર બીક પણ હતી કે આ નવી દુનિયામાં પાકા ઘડે કાંઠા ચડશે ખરા કે નાલ! ભારતમાંથી ઉલાણિયો કરીને આવેલો, થોડી દેખ્યું બેસી જાય ત વી 'દેશીઓની' યાતનાઓની વાતો સાંભળેલી. શું થશે અને શું નહિ ત ની ચિત્તા કોરી ખાતી હતી. આવીને ઈમિગ્રેશન ઓફિસરની સામે પાસપોર્ટ રજૂ કર્યો. પેલાએ પાનાંઓ ફેરવી મારી ઉભ્મર વાંચી અને

મોટેથી "ઈફ યુ આર યંગ એટ હાઈ...." ગીત લલકારવા લાગ્યો. અને 'બિછડ ગયો મેરો મન કરો સંશય'

આવીને એકાદ ઢોઠિયું ગાડી લીધી, નોકરી મળી અને કામે લાગ્યો. કામ નવું પણ ઘગણ પારાવાર અને મુશ્કેલીમાં મદદ કરી શકે એવો એક માણસ જહોનનો પરિયય થયો. એક વખત કંઈ ગૂચ આવી. મથી મથીને મથ્યો. અંતે હું પેલા જહોનની ઓફિસમાં પહોંચી ગયો. મેં મારી મૂંજવણાની વાત કરી. એ ઉભો થઈ મારી સાથે આવ્યો. પોણોએક કલાક મારી સાથે કામ કરી મને પાટે ચાંદી દીધો. મેં કહું, "થેન્ક્સ." તે હું હસીને મને કહું, "કિશોર, થોડું એક કામ કરીશ?" ના તો કેમ પડાય? તે કહે, "બે દિવસ, ખાલી બે દિવસ જ તું માની શક કે મેં કામ પર નિષ્ઠ્યી મારી છે? જલદી પાતવનું પડે એવાં એક કામમાં હું હમણા જરા રત છું..."

ખબર હતી કે અમેરિકામાં લોકો અવળી દિશામાં ગાડી ચલાવે છે. સાચવી સાચવીને ગાડી ચલાવતો હતો પણ ભારતની ટેવ ક્યારે મુખત્યાર થઈ જાય. એક વખત મારી બાજુમાં મારા બે બાળકો બેઠા હતાં. એક શોપિંગ સેંટરમાંથી ગાડી કાઢતા નજર ખોટી બાજુ હતી અને ગાડી બહાર કાઢતા ડાબી બાજુએથી આવતી એક ગાડી સાથે માંડ અથડાતા રહી ગયો. પેલો બીજો પ્રાઈવર ગાડીની બહાર નીકળ્યો. મને થયું કે આવી બન્યું, હમણાં મારામારી તો નહિ પણ બોલચાલ થશે. પેલો માણસ મારી ગાડી પાસે આવ્યો. નીચા વળી ડોકિયું કર્યું. છોકરાંઓને જોઈને હસ્યો અને બોલ્યો, "કેવાં સુંદર બાળક છે? તમારે તેમને ખાતર પણ થોડી વધુ દરકાર લેવી ન જોઈએ." અને સલામ મારી જતો રહ્યો.

અમારા એક ઓળખીતા ભાસ્કરભાઈ તેમના પત્ની સાથે કેનેડા તેમની દીકરીને મળવા આવ્યા હતા. ઉમર અને તબિયતને કારણે શરીરમાં બહુ શક્તિ નહિ. તેમની બહેનને મળવા ત્યાંથી મેરીલેંડ આવવા નીકળ્યા. તેમને અમેરિકાના એક નાના એરપોર્ટ પર મૂકી "તમારી ફ્લાઈટ આ જગાએથી આટલા વાગે ઉપડરો" કલી મૂકવા આવનાર જતા રહ્યા. લાઉઝમાં બેઠા. લાઉઝસ્પીકરમાં કંઈ ગડબડાઈ થઈ અને મૂંગાણા. કાઉટર પર ઉભેલા માણસ પાસે પહોંચી ગયા. પેલાએ ટિકિટ તપાસી કહું કે હજુ બે ફ્લાઈટ પણી વારો આવશે. "હમણા બેસો." પાછાં બીજા અવાજો આવ્યા અને અમુક પેસેન્જરો ઉભા થયા. ભાસ્કરભાઈ પેલા પાસે ગયા. પેલા માણસે તેમને કહું, "હજુ તમારી ફ્લાઈટને વાર છે. ચિત્તા ન કરો. હું યાદ રાખીશ અને તમારી ફ્લાઈટ આવશે ત્યારે આવીને જણાવીશ. ત મેનિરાંત બેસો. મેરિલેંડ કેમ ફરવા જાઓ છો?" "મારી બેન ત્યાં રહે છે. ઘણા વર્ષ મળીશું." "એમ, તો તો મારે ખાસ ધ્યાન રાખવું પડશે કે તેમે આ ફ્લાઈટ ચૂકી ન જાઓ." ભાસ્કરભાઈ બેઠા અને બેઠા બેઠા જૂઓ. આ એક જ માણસ ટેલિફોન પર વાત કરે, પેસેન્જરોને બોર્ડિંગ પાસ આપે, વચ્ચે ફાજલ સમયમાં જાડુ લઈ નીચે પડેલો કચરો સાફ કરે. હસતો ચહેરો, કોઈ રાડારાડી નહિ. વાતોમાં વિવેકથી નીતરતો. ભાસ્કરભાઈની ફ્લાઈટ જાહેર થઈ. પેલો માણસ દુંડતો આવ્યો. "જૂઓ, આ તમારી ફ્લાઈટ છે. પણ બીજાં બધાં ને અંદર બેસી જવા દો પછી હું આવીને તમને અંદર બેસાડી જઈશ." છેલ્લે એ માણસ આવ્યો, ભાસ્કરભાઈના હાથમાં એક નાની બેગ હતી તે ઉચ્ચકી, બમેને અંદર સુધી મૂકી આવ્યો. "બહેનને મળી મોજ કરશે" કલી જતો રહ્યો.

બે દિવસ પછી, એ જ એરપોર્ટ પર ભાસ્કરભાઈ મેરિલેંડથી પાછા વલ્યા. પેલો જ માણસ કામ પર હતો. ભાસ્કરભાઈને જોઈને હાથ ઉચ્ચો કરી પૂછ્યું, "તમારી બેન કેમ છે? મજા આવી?"

મને સૌથી મોટો ગુણ અહિ એ લાગે છે કે કામ સરળ કરી, હસતે મુખડે પતાવી બીજા કામે લાગવાની ફિલોસોફી. કામ પતાવવામાં જેટલું આ તબક્કે પૂરું થઈ શકે તે કરી છૂટવું. સરકારી નોકરોમાં પણ સરળતા માટે બાંધછોડ કરવાની છૂટ હોય છે. છૂટ એક કડવાટથી વાતો કરવાની નહિ. પોસ્ટઓફિસે જાઓ તો વજન કરી, ટિકિટો લગાડી, પેકેટ સીલ કરવાનું અને રજિસ્ટર કરવાનું એક જ કાઉટર પરથી એક જ માણસ કરે. જિપ કોડ ભૂલી ગયા હો તો શોધીને એ લખી પણ આપે. પૂરી શ્રદ્ધાથી ટેલિફોન ઉપર જ પ્લેટનની ટિકિટો બુક કરાવી શકો અને કેન્સલ પણ કરાવી શકો.

વાતો કરવામાં તમારા ઉચ્ચારોમાં ગડબડ હોય તો બે વધુ પ્રશ્ન પૂછીને તમે શું કહેવા માગો છો તે સખજવા પ્રયત્ન કરે. અહિની બોલેજમાં ભાષણતા એક વિદ્યાર્થીએ આપણા દેશમાંથી નવાં જ ઊતરેલા છોકરાની વાત કરતા કહ્યું કે, "કૂતરા ખડ ખાય તેવા ઉચ્ચારો અને વ્યાકરણનો બિયડો એક જાટકો તો આપે પણ પછી તેની વિચાર-શક્તિનો ઘ્યાલ આવે એટલે ઉચ્ચારો ગૌણ થઈ જાય."

વર્ષો પહેલા કૃષ્ણાલાલ શ્રીધરાણીએ કહેલું એક વાક્ય આ સંદર્ભમાં ટાંકું? "મને ભારત ઓછું ગમે છે તેમ નથી. ખાલી અમેરિકા વધુ ગમે છે."

સૂચિ

શું?	કોણે?	ક્યા?
દેવના દીઘેલ છો	કિશોર રાવળ	1
પતંગિયાં	મીના ભણી	1
કેલી એક	આદિલ મન્સૂરી	1
કેલી બે	આદિલ મન્સૂરી	1
પ્રયત્નો કરે છે	ગની દહીંવાલા	2
કોમ્પ્યુટર	હિતેન આનંદપારા	2
મારી જન્મકુંડળી	વિરાફ કાપડિયા	2
યાદો	બિસ્મિલ મન્સૂરી	3
થોડાં કાવ્યો	શોભા શાહ	3
શું છે E-બધું?	કોડિલા રાવળ	4
પ્રયત્ન કરું છું.	હરિવદ્ધન કાપડિયા	4
રવિવારની સવારે	કનક રાવળ	5
ચલતી કો ગાડી કહે	કોડિલા રાવળ	5
બે મુશ્કેટકો	રણધીર નાયક	5
માફ કરું છું	પ્રવીણ વાધાણી	6
હાઈકુ? કાય કુ?	નરેન્દ્ર પંડ્યા	
	કિશોર રાવળ	
	ચિરાગ જાજી	
ભાષા શુદ્ધિ	કિશોર રાવળ	7
મારું અમેરિકું	કિશોર રાવળ	8